

KS. WOJCIECH PAZERA

NURT PATRIOTYCZNY W POLSKIM KAZNODZIEJSTWIE XX WIEKU

1. Uwagi wprowadzające

Kaznodziejstwo religijno-patriotyczne ma swoje głębokie uzasadnienie - nie tylko historyczne lub społeczno-pastoralne, lecz również teologiczne. Patriotyzm czyli miłość do Ojczyzny jest moralnym obowiązkiem, wynikającym z podstawowego przykazania miłości Boga i bliźniego, a ponadto z IV przykazania Bożego: Czcij ojca swego i matkę swoją - w szerszym znaczeniu także: matkę - Ojczyznę.

Najwyższe autorytety kościelne głoszą kazania patriotyczne. Przykładem mogą być pełne treści patriotycznych homilii Ojca Świętego Jana Pawła II z jego podróży do Ojczyzny¹. Podobnie Episkopat Polski, gdy w 1970 r. Ojczyzna znalazła się w niebezpieczeństwie (wydarzenia grudniowe 1970 r. na Wybrzeżu), wydał List Pasterski wzywający cały naród do modlitwy za Ojczyznę. Z okazji 200. rocznicy I rozbioru Polski biskupi w 1972 r. ogłosili List pasterski *O chrześcijańskim patriotyzmie*, ukazując w nim istotę, przymioty i praktyczną realizację tej idei. Również w związku z wydarzeniami sierpniowymi 1980 r. poszczególni biskupi polscy wydali rozporządzenia w sprawie modlitw za Ojczyznę. Szczególnie więc, gdy Ojczyzna jest zagrożona przez wrogów wewnętrznych lub zewnętrznych, gdy przeżywa bolesne dramaty lub tragedie, wtedy istnieje obowiązek troski o nią, obowiązek służby prawdziwemu dobru Ojczyzny. Służbę tę pełni Kościół m.in. poprzez kaznodziejstwo patriotyczne.

2. Uściślenie zasadniczych pojęć

Pojęcie „ojczyzna” bywa rozumiane i określane bardzo różnie. Najczęściej ojczyzna - to kraj, w którym się człowiek urodził, którego jest obywatelem i z którym związany jest poczuciem przynależności na gruncie wspólnoty dziedzictwa losów dziejowych, kultury i języka oraz związku emocjonalnego z terytorium, będącym w historycznym władaniu swego narodu. Termin „ojczyzna” oznacza także ziemię narodu, a nawet sam naród, zarówno kraj, jak i duchową wspólnotę jego mieszkańców.

Socjologicznie pojęcie ojczyzny obejmuje określoną zbiorowość ludzką (wspólnotę), ziemię i przeszłość; ta ostatnia oznacza dorobek kulturowy (materialny i duchowy) danej wspólnoty narodowej, jej historię, obyczaje, tradycje i legendy.

Wyróżnia się cztery typy ojczyzny: lokalną, regionalną, narodową i państwową. Stąd też konsekwentnie mówi się o czterech rodzajach patriotyzmu: lokalnym, regionalnym, narodowym i państwowym. O ojczyźnie i patriotyzmie państwowym mówi się także w kraju gdzie jest więcej narodów, które stanowią federację czy związek².

Naród - to trwała wspólnota ludzi ukształtowana na gruncie wspólnych losów dziejowych, kultury, języka, terytorium i życia ekonomicznego, przejawiająca się w świadomości narodowej jej członków. Istnieje różnica między narodem a ludnością danego kraju. Ludność to liczba osób, które zamieszkują dane terytorium. Naród zaś, to wspólnota osób, wspólny organizm, wspólnota idei kultury, historii, wartości duchowych i religijnych. Ludność może w dłuższym procesie dziejowym przekształcić się w naród i odwrotnie - naród może przekształcić się lub zostać przekształcony w ludność. O istnieniu narodu decyduje więc świadomość i poczucie wspólnoty narodowej, a także wspólne dzieje, kultura, język, terytorium. Gdy naród traci te elementy i czynniki narodotwórcze, czy to z powodu własnych zaniedbań czy pod wpływem działań zewnętrznych (wroga, okupanta), przestaje być sobą³.

Patriotyzm - to postawa społeczno-polityczna, oparta na zasadach miłości i przywiązania do ojczyzny, jedności i solidarności z własnym narodem, na poczuciu więzi społecznej i wspólnoty kulturowej z innymi członkami narodu. Wypaczeniem patriotyzmu jest kosmopolityzm (obojętność narodowa, wszędzie czuje się dobrze wszędzie jest „ojczyzna”) i nacjonalizm (egoizm narodowy, źle traktuje się inne narody, kocha się tylko własny naród); jego skrajną i groźną postacią jest szowinizm nacjonalistyczny i rasizm. Kosmopolityzm zaś występuje w dwóch formach: kosmopolityzmu oportunistycznego, hołdującego zasadzie; ubi bene ibi patria, oraz kosmopolityzmu uniformistycznego, który w oparciu o określone ideologie społeczno-polityczne niweluje odrębności narodowe i dąży do stworzenia społeczeństwa ponadnarodowego i do uniformizacji kulturowej człowieka.

Jako trwałe wartości tradycyjnego patriotyzmu polskiego można uznać:

- miłość do kraju ojczystego,
- gotowość do największych poświęceń dla ojczyzny,
- przywiązanie do kultury narodu,
- dumę z jego bohaterskiej przeszłości i z jego wkładu do rozwoju cywilizacji ogólnoświatowej.

O tych wartościach i elementach patriotyzmu warto pamiętać oraz uświadamiać je sobie, ponieważ one - jak się wydaje - mogą oraz powinny wydatnie inspirować kaznodziejstwo⁴.

3. Zadania i przymioty kaznodziejstwa patriotycznego

Ogólnie mówiąc, kaznodziejstwo patriotyczne to po prostu kazania podejmujące sprawy Ojczyzny, narodu, społeczeństwa, państwa - przedstawiane jednak w świetle wiary, w świetle Objawienia Bożego; inaczej bowiem mielibyśmy do czynienia ze zwykłymi mowami patriotycznymi. Mowę patriotyczną mógłby

wygłosić każdy, także niewierzący, np. na jakimś publicznym zebraniu. Podkreślamy więc, że do istoty kazań patriotycznych należy ich aspekt, charakter i wymiar religijny, nadprzyrodzony. Nigdy o tym nie można zapomnieć, ponieważ chodzi o kazanie, a nie świeckie przemówienie.

Podstawowym celem kazań patriotycznych jest kształtowanie u słuchaczy miłości do Ojczyzny - zgodnie z nakazem IV przykazania Bożego. Cele zaś szczegółowe kaznodziejstwa patriotycznego to: budzenie świadomości narodowej, kształtowanie wspólnoty narodowej, kształtowanie, korygowanie i eliminowanie wad narodowych, formowanie cnót narodowych, ukazywanie i karcenie grzechów nie tylko indywidualnych, ale i społecznych (mówi o nich m.in. Adhortacja apostołska *Reconciliatio et paenitentia*), wychowanie do spełniania obowiązków społecznych, obrona praw narodu do wolności, sprawiedliwości, życia i prawdy, obrona pokrzywdzonych i prześladowanych rodaków, ukazywanie wzoru patriotów-katolików, świętych Polaków, przedstawianie 1000-letniej kultury chrześcijańskiej jako fundamentu tożsamości narodu polskiego, odrodzenie moralne całego narodu, a nie tylko jednostek czy członków danej wspólnoty parafialnej, wykład nauki społecznej Kościoła o pracy, o stosunkach Kościół-państwo, o prawach i obowiązkach obywateli, o ładzie społecznym itp.

Cel kazań patriotycznych dotyczy całego narodu i Ojczyzny. W tego typu kazaniach motywacja patriotyczna przeważa nad motywacją indywidualno-soteriologiczną. Właśnie miłość Ojczyzny i własnego narodu jest ukazywana jako motywacja, jako motyw także osobistego nawrócenia moralnego. Mówiąc o zagrożeniach narodu np. alkoholizmem czy apatią społeczną, kaznodzieja wzywa do eliminowania tych zagrożeń z miłości do Ojczyzny, i do narodu.

Ks. abp Antoni Szlagowski, jeden z najwybitniejszych kaznodziejów polskich XX w., stwierdza, że istotną cechą kazań patriotycznych jest „rodzimość” czyli odpowiednia ich adaptacja do psychiki narodu polskiego, do jego mentalności, do jego tradycji historycznej i społeczno-politycznej⁵. Po I wojnie światowej, w 1919 r. wygłosił abp Szlagowski publiczny wykład na temat odnowy kaznodziejstwa polskiego w odrodzonej Polsce, kładąc akcent właśnie na potrzebę owej „rodzimości”. Twierdził, że odnowa kaznodziejska i odrodzenie moralności dokona się dzięki kaznodziejstwu rodzimemu, czyli związanemu z narodem, dostosowanemu do narodu. Widział więc w kaznodziejstwie patriotycznym, narodowym, skuteczne remedium religijno-moralnego odrodzenia narodu. Podkreślał abp Szlagowski, że i Pan Jezus w swym nauczaniu nawiązywał do narodu, jego dziejów i kultury, w narodzie wybranym się narodził, nad losem swej Ojczyzny płakał (por. Łk 19, 41). Także św. Paweł i Ojcowie Kościoła uwzględniali element rodzimości w swoim kaznodziejstwie.

Według abpa Szlagowskiego „rodzime” znaczy: 1. oparte na gruncie narodowym, 2. przepojone duchem narodowym, 3. posiadające język na wskroś narodowy. Kaznodziejstwo oparte na gruncie narodowym uwzględnia aktualne warunki społeczne i polityczne, tkwi w bieżącym życiu narodu, wnika w jego dążenia i potrzeby. Kaznodziejstwo przepojone duchem narodowym to takie, które odbija w sobie, jak w zwierciadle, współczesną duszę polską z jej zaletami i przywarami, tchnie żywą miłością Ojczyzny i narodu polskiego, dzieli radości i smutki narodu, pielęgnuje i ceni ojczyste obyczaje, historię, kulturę.

Przez język na wskroś narodowy, rodzimy, polski rozumie abp Szlagowski język barwny i gorący, obrazowy i serdeczny, uczuciowy i współczesny.

4. Problematyka nurtu patriotycznego w kaznodziejstwie polskim w XX w.

A. Patriotyzm jako miłość do Ojczyzny

Miłość Ojczyzny to istota patriotyzmu. Miłość ta polega na przywiązaniu do własnej Ojczyzny, własnego kraju, rodzimej kultury i języka, na jedności i solidarności z własnym narodem, na poznawaniu jego dziejów, na pogłębianiu świadomości i wspólnoty narodowej, na gotowości do największych poświęceń dla Ojczyzny, na trosce o jej dobro i pomyślny rozwój.

We wspomnianym na wstępie Liście pasterskim Episkopatu Polski z 1972 r. *O chrześcijańskim patriotyzmie* czytamy: „Patriotyzm jest dobrze pojętą miłością do Ojczyzny. (...) Nauka Jezusa o miłości bliźniego oraz o równości wszystkich ludzi w obliczu Boga i wobec siebie wzajemnie, jest podstawą i źródłem chrześcijańskiego patriotyzmu. Mamy kochać wszystkich ludzi. Aby dojść do tego, trzeba najpierw objąć miłością tych, którzy razem z nami dzielą nie tylko wspólną ziemię, ale najczęściej ten sam język, te same umiłowania, wartości duchowe i kulturalne z całym różnorodnym dziedzictwem przeszłości (...). Prawdziwa miłość do Ojczyzny opiera się na głębokim przywiązaniu i umiłowaniu tego, co rodzime, niezależnie od czasu i przestrzeni (...). Chrześcijańska miłość do Ojczyzny to nie tylko troska o jej najwyższy rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny, ale także o rozwój duchowy i religijny”⁶.

Sobór Watykański II poucza: „Niech obywatele pielęgnują wielkodusznie i wiernie miłość Ojczyzny, jednak bez ciasnoty duchowej, tak by zawsze mieli również wzgląd na dobro całej rodziny ludzkiej, którą łączą w jedno różne więzy między plemionami, ludami i narodami” (KDK 75). Wielce pouczająca jest lapidarna wypowiedź Cypriana K. Norwida: „Ojczyzna to wielki zbiorowy obowiązek”.

Motywację i uzasadnienie obowiązku miłości Ojczyzny czerpiemy z przykazania miłości bliźniego. Wypływa ona także z IV przykazania - ponieważ Ojczyzna jest matką.

B. Historia chrześcijaństwa w narodzie polskim

W kazaniach patriotycznych należy ukazywać chwalebne karty ponad 1000-letnich dziejów narodu polskiego. Chodzi tu między innymi o żywy patriotyzm i przywiązanie Polaków do Kościoła, do narodu, do Ojczyzny, jak i o tradycję religijno-patriotyczną, będącą przejawem i fundamentem świadomości narodowej. Ważniejsze rocznice narodowe należy uhonorować, uczcić specjalnym nabożeństwem i kazaniem patriotycznym. Prymas Tysiąclecia kard. Stefan Wyszyński wielokrotnie mówił o potrzebie znajomości i pielęgnowania historii ojczystej, bo naród bez historii to naród tragiczny. Naród, który zapomniałby o swojej historii, zwłaszcza o tej chwalebnej, byłby narodem, który podcina swoje korzenie. Naród, który traci pamięć o swoich dziejach, ginie⁷.

W czasach lekceważenia, czy wręcz walki z polską tradycją narodową, Ksiądz Prymas Wyszyński pozostawał heroldem zmagającym o zachowanie organicznej więzi

narodu i Kościoła z ich przeszłością, z ich dziejami, które stanowią fundament tożsamości i świadomości narodowej. Dlatego w homilii wygłoszonej 18 września 1970 r. w Kruszwicy Prymas mówił przejmująco o głębokim szacunku Kościoła dla dziejów narodu: „Skrętnie zbieramy okruchy dziejowe, jak okruchy ewangeliczne. (...) Naród bez dziejów, bez historii, bez przeszłości staje się wkrótce narodem bez ziemi, narodem bezdomnym, bez przyszłości. (...) Nie możemy się wyrzec tego, co przez wieki całe w bólu, cierpieniu, męce i krwi, w pracy i trudzie, w żywej wierze i nadziei kładzione było na tę ziemię (...)”⁸.

Szczególnie miarodajnym wzorem kaznodziejstwa historycznego i patriotycznego są przemówienia Jana Pawła II podczas jego pielgrzymek do Ojczyzny. Papież nieustannie nawiązywał w nich do dziejów narodu polskiego, ukazywał jego 1000-letnią tradycję chrześcijańską i dziedzictwo kulturowe, któremu na imię „Polska”. Odwiedzając ojczyste miasta wielowiekowej tradycji, jak Gniezno, Poznań czy Kraków, przywoływał związane z nimi fakty i wydarzenia historyczne, które kształtowały byt i świadomość narodową pokoleń Polaków, a dziś są dla nas wielką „katechezą dziejów” - przypomnianych i przedstawionych przez Papieża-Pielgrzyma jako dzieje narodu chrześcijańskiego. Są to dzieje ściśle związane z Chrystusem, z Kościołem, z chrześcijaństwem. Dlatego podkreślił Ojciec Święty na Placu Zwycięstwa w Warszawie w dniu 2 czerwca 1979 r.: „Nie można bez Chrystusa zrozumieć dziejów Polski (...): nie sposób zrozumieć dziejów narodu polskiego, tej wielkiej tysiącletniej wspólnoty (...) - bez Chrystusa (...). Nie sposób zrozumieć tego narodu, który miał przeszłość tak wspaniałą, ale zarazem tak straszliwie trudną - bez Chrystusa (...). Nie sposób zrozumieć dziejów Polski, od Stanisława na Skalce do Maksymiliana Kolbe w Oświęcimiu, jeśli się nie przyłoży do nich tego jeszcze jednego i tego podstawowego kryterium, któremu na imię Jezus Chrystus (...)”⁹.

Tak właśnie rozumiane i interpretowane dzieje chrześcijańskiego narodu polskiego mają być przedmiotem i treścią kazań patriotycznych.

C. Narodowe sanktuarium maryjne w najnowszej historii naszego kraju

Matka Boża jest w szczególny sposób wpisana w dzieje narodu polskiego. Pierwszy hymn narodowy Polaków - to pieśń „Bogurodzica”. Od XIII w. rozwija się kult Matki Bożej w Jej Obrazie Jasnogórskim. W okresie zagrożeń ze strony Reformacji lud i królowie polscy zwracają się do Matki Bożej Częstochowskiej o pomoc i opiekę. W tym to okresie zaczyna się stopniowo kształtować narodowy charakter kultu maryjnego w Polsce. Pielgrzymowanie królów na Jasną Górę było wyrazem ich osobistej pobożności maryjnej, a jednocześnie zawierzenia Matce Bożej spraw narodu oraz Ojczyzny. Szczególnym tego wyrazem były Śluby Lwowskie króla Jana Kazimierza w 1655 r. Po cudownej obronie Jasnej Góry przed Szwedami Maryja jest nazywana i wzywana jako Królowa Korony Polskiej¹⁰.

W XIX w. Jasna Góra stała się sanktuarium narodowym, centralnym ośrodkiem kultu maryjnego, miejscem i źródłem kształtowania świadomości narodowej Polaków. Zaborcy byli w pełni świadomi narodowo-integracyjnej roli Jasnej Góry, dlatego zakazywali pielgrzymek do Częstochowy i wezwań „Królowo Korony Polskiej”. Mimo to w drugiej połowie XIX w. Jasna Góra stała się religijnym symbolem tożsamości i jedności narodu podzielonego granicami zaborów, zaś tytuł

Maryi Królowej Polski, symbolem politycznie utraconej ale w zbiorczej świadomości ciągle żywej narodowej suwerenności.

Rzecz znamienna, że ze czcią Maryi łączyła się w Polsce wola poprawy życia oraz naprawy stosunków i urzędzeń społecznych. Tak działo się od pamiętnych Ślubów Jana Kazimierza aż do ślubowań akademickich na Jasnej Górze, a następnie do milenijnych ślubowań jasnogórskich całego narodu i ich corocznych, późniejszych odnowień. Wzorem kaznodziejstwa związanego z rolą Maryi i Jasnej Góry w dziejach Polski mogą być kazania kard. Stefana Wyszyńskiego¹¹.

D. Wolność narodu i Ojczyzny

Istnieje wolność zewnętrzna i wewnętrzna. Pierwsza to wolność od wrogów zewnętrznych, od przemocy fizycznej, wolność polityczna, gospodarcza i społeczna. A druga to wolność wewnętrzna, wolność ducha, wolność od moralnego zła. Kaznodziejstwo patriotyczne w pierwszym rzędzie winno głosić tę drugą wolność. Tak czynili ks. Piotr Skarga, ks. Hieronim Kajsiwicz, abp Józef Bilczewski¹² oraz kardynał Stefan Wyszyński¹³.

E. Wady i zalety narodowe

Zarówno w polskiej literaturze klasycznej, jak i publicystyce wymienia się różne cechy charakterystyczne Polaków - cechy negatywne i pozytywne. W dawnej Polsce wytykano Polakom takie wady, jak: nadużywanie wolności, życie ponad stan, nieróbstwo, pijaństwo, niezgoda, zazdrość, niegospodarność... Dziś do tych starodawnych „grzechów szlacheckich” dochodzą jeszcze: lekkomyślność („jakoś tam będzie”), brak wytrwałości, rozrzutność („zastaw się a postaw się”).

Wiele miejsca w swoich kazaniach poświęcał wadom narodowym Polaków Ksiądz Prymas Stefan Wyszyński. Wyliczał wśród nich najczęściej: lenistwo, lekkomyślność, marnotrawstwo majątku, relatywizm moralny (brak konsekwencji: z jednej strony silna wiara a z drugiej - niezgodne z wiarą życie moralne). Najwięcej uwagi w swoim kaznodziejstwie poświęcał Ksiądz Prymas dwom groźnym grzechom społecznym: alkoholizmowi i zabijaniu dzieci nie narodzonych.

Wśród zalet i cnót Polaków wymienia się na ogół: patriotyzm, tolerancję religijną, gościnność, religijność i bohaterstwo¹⁴.

Uświadamiając słuchaczom wady Polaków jako zagrożenie dla egzystencji narodu i wolności Ojczyzny, kaznodziejstwo patriotyczne winno jednocześnie ukazywać środki przezwycięzania tychże wad oraz pielęgnowania cnót społecznych.

Istotnym zadaniem kazań patriotycznych jest ożywianie i pogłębianie religijności jako silnego fundamentu moralności, cnót i patriotyzmu. Z drugiej strony przezwycięzanie wad i pielęgnowanie cnót narodowych należy motywować nie tylko indywidualistyczno-soteriologicznie („Zbaw duszę swoją”), ale i patriotycznie („Ratuj naród i Ojczyznę”).

F. Ideał narodu i Ojczyzny

Treścią kazań jest m.in. ideał chrześcijanina jako ucznia Chrystusowego, który dąży do świętości, do jak najdoskonalszej realizacji Ewangelii, jako człowieka szlachetnego, religijnego, o wysokim morale. Podobnie też przedmiotem kazań patriotycznych może być ideał narodu jako chrześcijańskiego ludu Bożego, narodu

zintegrowanego, moralnie i duchowo silnego, jako wielkiej „rodziny rodzin” polskich i katolickich. Warto w tym kontekście podkreślać historyczny fakt, że naród nasz przyjął chrzest u zarania swoich dziejów, że jest chrześcijański niejako „od swego urodzenia”. Tej tysiącletniej tradycji winniśmy być wierni i poprzez jak najpełniejszą realizację Ewangelii Chrystusowej zasługiwać na miano narodu prawdziwie chrześcijańskiego¹⁵. W kazaniach patriotycznych chodzi zatem o ukazywanie i formowanie w świadomości słuchaczy ideału narodu polskiego jako narodu chrześcijańskiego, narodu świętego. Podobnie jak człowiek ochrzczony, tak i naród ochrzczony ma dążyć do świętości.

G. Problemy społeczne i polityczno-moralne

W kazaniach patriotycznych problematyka ta zajmuje miejsce szczególne. Można się odwołać do Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym, która przedstawia te problemy w świetle Objawienia Bożego. Tu jest też miejsce na przedstawienie różnych elementów i aspektów nauki społecznej Kościoła, dotyczącej ładu społecznego, sprawiedliwości społecznej, praw człowieka, pracy ludzkiej.

Treścią kazań patriotycznych mogą być również zagadnienia polityczno-moralne, a ściślej ocena moralna spraw politycznych, kiedy domagają się tego podstawowe prawa osoby lub zbawienia dusz (KDK 76). Kaznodzieja nie ma uprawiać polityki, lecz ją oceniać w świetle moralności chrześcijańskiej. Konkretnym kryterium tej oceny są podstawowe prawa osoby ludzkiej, jej duchowe dobro (zbawienie duszy), a także dobro wspólne narodu. Przez dobro wspólne Sobór Watykański II rozumie sumę tych warunków życia społecznego, dzięki którym jednostki, rodziny i zreszczenia mogą pełniej i łatwiej osiągnąć swoją własną doskonałość (KDK 74).

Autentyczni prorocy starotestamentalni nie tylko pozytywnie nauczali praw wiary i zasad moralności, ale również krytycznie oceniali, karcili i piętnowali niesprawiedliwość społeczną lub zbrodnie popełniane przez przywódców politycznych (por. Łk 3, 14). Podobnie jak prorocy - i sam Chrystus - kaznodzieja chrześcijański ma prawo i obowiązek krytykować wszelkie formy społecznej krzywdy, przemocy, nieposzanowania godności i podstawowych praw człowieka. Wypełnianie funkcji profetyczno-krytycznej Kościoła należy do istoty i zadań kaznodziejstwa patriotycznego¹⁶.

H. Wybitni patrioci polscy

Mówi się, że życie świętych to „piąta Ewangelia” lub Ewangelia zrealizowana. Święci kanonizowani są wzorem dla chrześcijan, przykładem pociągającym i zachęcającym do naśladowania. Chętnie więc w kaznodziejstwie są oni ukazywani wiernym jako wzory życia religijno-moralnego. Podobnie w kazaniach patriotycznych należy ukazywać wzory patriotów, bohaterów narodowych, wielkich Polaków. Należy przedstawiać ich poświęcenie czy nawet ofiarę z życia dla Ojczyzny, ich dorobek kulturalny, ich wybitne czyny, religijność, patriotyzm. Warto też wykorzystać na ambonie myśli religijno-patriotyczne naszych wielkich pisarzy i poetów, zwłaszcza Kochanowskiego, Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego, Norwida, Sienkiewicza...

Piękne wzory patriotycznych postaw pozostawili potomnym męczennicy za sprawę Ojczyzny i narodu polskiego, jak np. Romuald Traugutt (+ 1854)¹⁷, ks. Stanisław Brzóska (+ 1865), ks. Ignacy Skorupka (+ 1920), bł. Michał Kozal (+ 1943), ks. Jerzy Popiełuszko (+ 1984)¹⁸. O tych i licznych innych bohaterach narodowych, bohaterach naszych powstań narodowo-wyzwoleńczych (m.in. o św. Rafale Kalinowskim, św. Albercie Chmielowskim), znanych z literatury i historii Polski, należy mówić nie tylko w okolicznościowych kazaniach patriotycznych, ale również w kazaniach niedzielnych z okazji przypadających rocznic ich urodzin czy śmierci, wskazując przy tym szczególnie na religijne wymiary postaw życiowych i patriotycznych.

5. Niektórzy wybitni kaznodzieje narodowi

W historii Kościoła polskiego pojawiali się wybitni kapłani, którzy głosili kazania patriotyczne, podejmując w nich wyszczególnioną wyżej tematykę: miłości Ojczyzny, historii i dziejów chrześcijańskiego narodu polskiego, roli Maryi i Jasnej Góry w dziejach Polski, wolności narodu i Ojczyzny, wad i zalet narodowych, ideału narodu i Ojczyzny, problemów społecznych, politycznych i moralnych, oraz wzorów osobowych patriotyzmu. Otrzymali oni miano kaznodziejów narodowych lub patriotycznych.

Do najślawniejszych z nich zalicza się ks. Piotra Skargę, o. Fabiana Birkowskiego, o. Tomasza Młodzianowskiego, ks. Hieronima Kajsiewicza, ks. abpa Józefa Teodorowicza, ks. abpa Antoniego Szlagowskiego, ks. Nikodema Cieszyńskiego, ks. Józefa Kłosa... Szczególne miejsce w gronie kaznodziejów narodowych po II wojnie światowej zajmują Prymasi Polski oraz Papież-Polak.

W okresie powojennym nurt patriotyczny i narodowy znalazł swój wyjątkowo silny i oryginalny wyraz w kaznodziejstwie kard. Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Tysiąclecia, „ojca narodu”, który w swoich niezliczonych wystąpieniach na ambonie wszechstronnie podejmował problemy i tematy dotyczące spraw społecznych, patriotycznych, polityczno-moralnych, etycznych, duchowych polskiego narodu, Kościoła, państwa i Ojczyzny. Wystarczy tu wspomnieć opublikowany wybór przemówień i homilii kard. Stefana Wyszyńskiego z okresu 17 sierpnia 1980 - 4 maja 1981 pt. *Kościół w służbie narodu* (Rzym 1981), czy też rozprawę dokorską ks. Jerzego Lewandowskiego pt. *Naród w nauczaniu kardynała Stefana Wyszyńskiego* (Warszawa 1982).

Nurt prymasowskiego nauczania patriotycznego kontynuuje kard. Józef Glemp. Wyrazem tego są jego liczne kazania, wygłaszane w ostatnich - jakże trudnych dla Polski - latach i opublikowane m.in. w książkach: *Przez sprawiedliwość ku miłości. Listy pasterskie, kazania i przemówienia w pierwszym roku pasterzowania na stolicy prymasowskiej* (Warszawa 1982); *Chcemy z tego sprawdzianu wyjść prawdomówni i wiarygodni. Myśl społeczna Kościoła w nauczaniu Prymasa Polski 1981-1983* (Warszawa 1983); *Kościół na drogach Ojczyzny. Wybór kazań i homilii z lat 1982-1985* (Poznań 1985); *Kościół i Polonia* (Poznań 1986).

Wyjątkowe i historyczne znaczenie mają kazania Ojca Świętego Jana Pawła II podczas jego pielgrzymek do Ojczyzny. Są one do głębi przeniknięte treściami religijno-patriotycznymi i narodowymi. Podejmuje w nich Ojciec Święty i w sposób mistrzowski przedstawia tematy dotyczące miłości Ojczyzny, dziejów naszego

narodu, jego 1000-letniej tradycji i kultury chrześcijańskiej, owego wielkiego dziedzictwa, któremu na imię „Polska”, a także aktualnych problemów społecznych, polityczno-moralnych i religijno-patriotycznych.

Szczególne miejsce w najnowszych dziejach Kościoła i narodu polskiego zajmuje kapłan-męczennik, ks. Jerzy Popiełuszko i jego kaznodziejstwo patriotyczne, społeczne, narodowe. Zbiór jego kazań głoszonych podczas Mszy św. za Ojczyznę w kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie ukazał się w języku polskim pt. *Kazania patriotyczne* (Paryż 1984) oraz *Bóg i Ojczyzna* (Warszawa 1984), a także w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim, włoskim, niemieckim, duńskim itp., co świadczy o dużym zainteresowaniu nimi oraz o znaczeniu i wartości tychże kazań religijno-patriotycznych dla tak wielu ludzi naszych czasów.

6. Zakończenie

Reasumując warto podkreślić, iż podobnie jak w całych 1000-letnich naszych dziejach ojczystych, tak i dzisiaj Kościół ma do spełnienia pilną i ważną misję integrowania narodu polskiego, kształtowania świadomości i wspólnoty narodowej u Polaków, przewycięzania wad i pielęgnowania cnót narodowych, wychowywania do autentycznego porozumienia narodowego i do wypełniania obowiązków społecznych. Kościół ma także zadanie i moralny obowiązek obrony praw narodu do życia w prawdziwej wolności, sprawiedliwości społecznej i prawdzie. Tę misję i zadanie Kościół zawsze spełniał i nadal spełnia, m.in. przez kaznodziejstwo społeczne i religijno-patriotyczne.

PRZYPISY

1. Jan Paweł II, *W pielgrzymce do ojczystej ziemi*, Paryż 1980, s. 51-59.
2. Por. K. Kozłowski, *Drogi do niepodległości*, Kraków 1979, s. 29-43; S. Olejnik, *Moralność życia społecznego*, Warszawa 1990 s. 246-275.
3. S. Olejnik, dz. cyt., s. 266-278.
4. A. Lewek, *Męczennik prawdy i nadziei*, Warszawa 1986, s. 92-105.
5. Kronika kościelna, Kraków 4(1921), s. 17.
6. Por. *Listy pasterskie Episkopatu Polski*, Warszawa 1972 s. 615-686.
7. S. Wyszyński, *Miłość na co dzień*, Rzym 1971, s. 132 nn.
8. Tamże, s. 150.
9. Jan Paweł II, *W pielgrzymce do ojczystej ziemi*, dz. cyt., s. 30-35.
10. J. Tomziński, *Panno Święta co Jasnej bronisz Częstochowy*, Paryż 1982, s. 5-43; J. Majdecki, *Jasnogórska Bogurodzica*, Warszawa 1982, s. 271-290.
11. M. Kowalski, *Ojciec Norbert Motylewski (1885-1943) jako kaznodzieja jasnogórski na tle epoki*, Warszawa 1995 (praca doktorska), s. 23.
12. J. Bilczewski, *Listy pasterskie i mowy okolicznościowe*, Mikołów-Warszawa 1908.
13. Por. R. Abramek, *Maryja - Matka pokoju*, Ateneum Kapłańskie, 80(1988), s. 86-96.
14. S. Wyszyński, *Gody w Kanie*, Paryż 1962, s. 11.
15. S. Wyszyński, *Listy Pasterskie 1946-1974*, Paryż 1975. s. 504-520.
16. Sobór Watykański II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Paryż 1967.
17. R. Abramek, *Wdzięczność Matce Bożej Jasnogórskiej za Jej obecność*, Biblioteka Kaznodziejska 97(1976), s. 29.
18. P. Nitecki, *Znak zwycięstwa*, Wrocław 1991; W. Chrostowski, *Świadectwo*, Innsbruck 1991; G. Sikorska, *Prawda życia*, Warszawa 1991.